
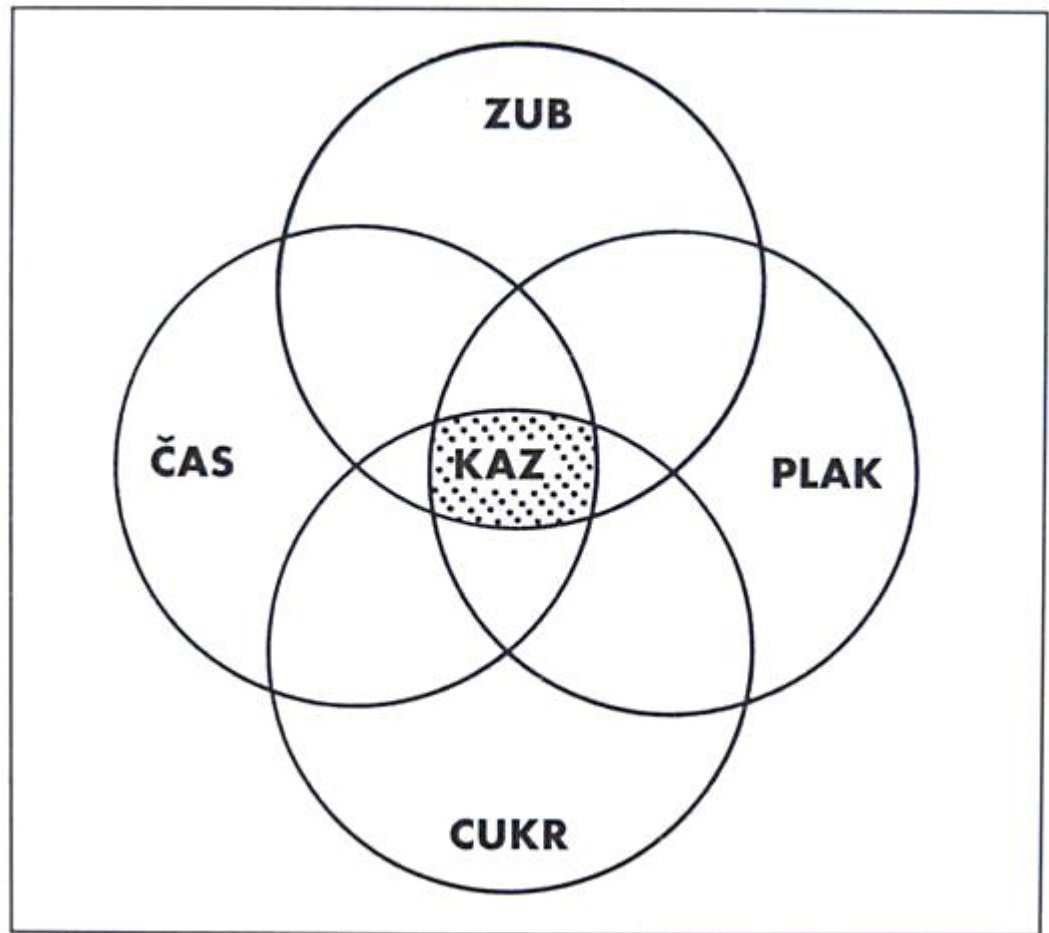
Výživa v prevenci zubního kazu

MDDr. Michaela Bartošová, Ph.D
Stomatologická klinika, Brno

Zubní kaz vzniká komplexní interakcí faktorů :
vnímavá zubní tkáň, ústní mikroflora, dieta, čas.

Mikroorganismy plaku
+
sacharóza
=
Kyseliny
+
vnímavý povrch zubu
=
zubní kaz

Prevence kazu :

- zvýšení odolnosti skloviny vůči zubnímu kazu
  - ovlivnění kariogenní bakteriální flóry
  - ovlivnění těch složek potravy, které představují výživný substrát pro bakterie
-

Vnímavost zubních tkání vůči zubnímu kazu

Faktory

- konstituční
  - rasové
  - nutriční
  - klimatické
  - celkový zdravotní stav organismu
  - dědičnost
-

Hlavní požadavky prevence kazu

- vytvoření zdravé zubní tkáně
- normální, nerušený vývoj organismu dítěte
- ochrana nastávající matky a dítěte před škodlivými vlivy a chorobami a vhodně volená výživa.

Vyvíjející se organismus potřebuje dostatečný a vyvážený přívod všech základních živin = bílkoviny, tuky, cukry, minerály (F), vitamíny.

Hlavní požadavky prevence kazu

Dieta a bakteriální flóra předpokládá aktivní spolupráci poučeného a motivovaného jedince.

Naše populace – vysoká konzumace sladkostí, zejména mezi hlavními jídly, nedostatečná hygiena dutiny ústní. Zubní kaz je dynamický proces s obdobími demineralizace a remineralizace.

Oscilace rovnováhy pH , kritická hranice pH = 5,5. Pod ní se začíná rozpouštět hydroxyapatitová složka skloviny, při dalším poklesu pH se rozpouští i fluoroapatit.

Složení potravy a výskyt zubního kazu :

- účinek preeruptivní
- účinek posteruptivní

Preeruptivní účinek stravy :

Nevyvážená skladba stravy neumožní optimální chemickou a strukturální výstavbu tvrdých zubních tkání. Poruchy mineralizace se mohou projevit ve změnách tvrdosti, permeability a rozpustnosti skloviny – významné pro vznik zubního kazu

Dočasný chrup – kritické období od 12. týdne nitroděložního života až do 2 let věku

Stálý chrup – od 24. týdne nitroděložního života až do 15 let
= optimální strava pro těhotnou a kojící ženu a pro dítě

Skladba stravy má vliv i na množství a složení slin

Preeruptivní účinek stravy :

V souvislosti se vznikem zubního kazu jsou důležité:

- malnutrice (opožděné prořezávání dočasné i stálé dentice, kvalita sliny)
- vitamin D (nedostatek – hypoplastické defekty dočasné zuby)
- poměr kalcia a fosforu
- fluor a další stopové prvky

Posteruptivní účinek stravy :

Závažnější než preeruptivní, nejdůležitější sacharidy

Sacharidy:

- monosacharidy a oligosacharidy (laktóza, glukóza, fruktóza, sacharóza)
- polysacharidy (škrob)

kariogenní působení sacharidů závisí na jejich přívodu do organismu, na celkovém přijatém množství, na formě a frekvenci přívodu používaného sacharidu

---

Posteruptivní účinek stravy :

Sacharóza:

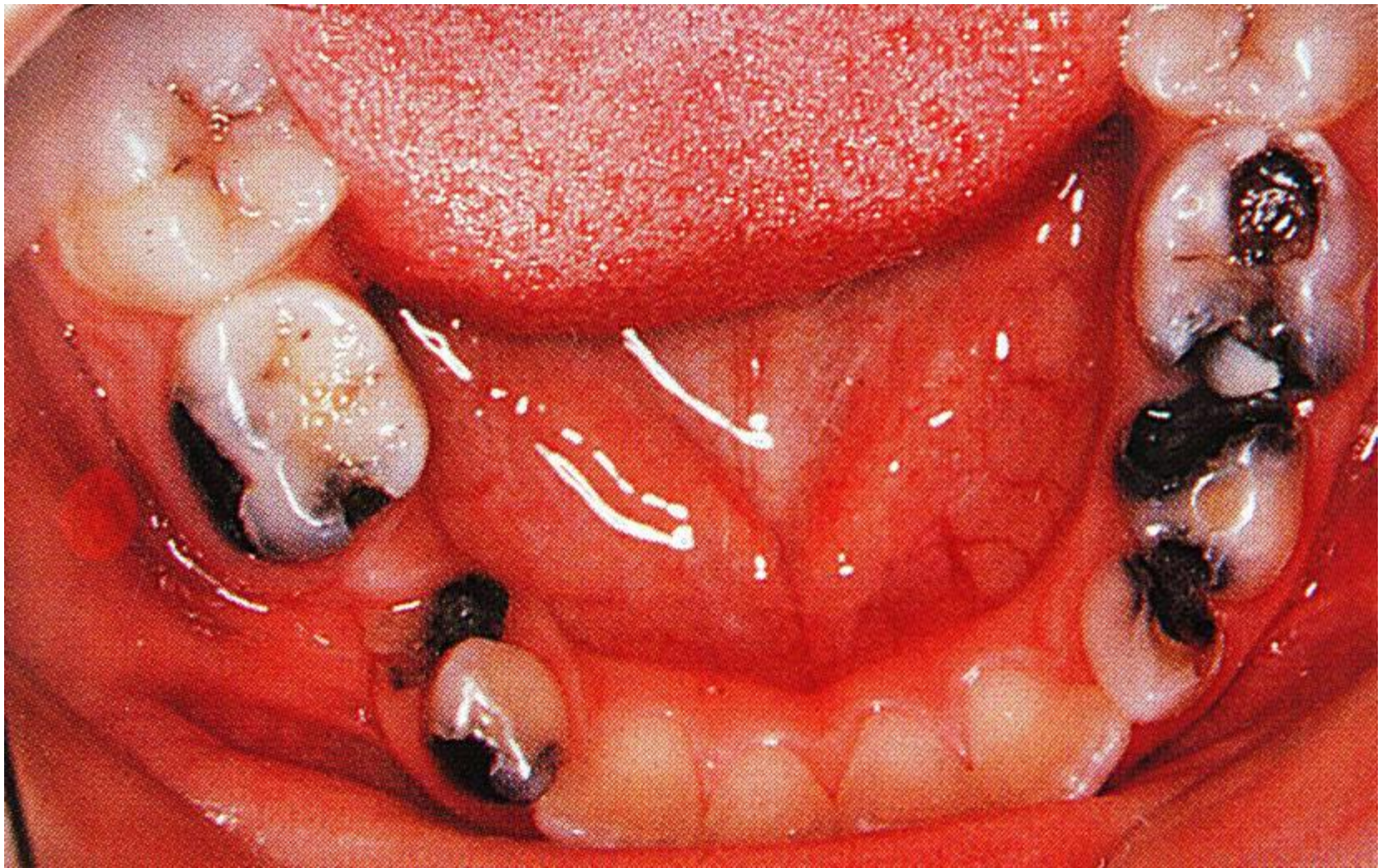
nejobvyklejší sladidlo, substrát pro tvorbu extracelulárních polysacharidů, které jsou „ideálním prostředím“ pro další populace mikroorganismů

- ***nízký obsah škodlivých sacharidů***: prehistorický člověk, válečná období
- ***vysoký obsah škodlivých sacharidů***: kojenci a batolata : early childhood caries = baby bottle caries = rampant caries. Typické postižení : dočasné řezáky v horní čelisti, první dočasné moláry v obou čelistech.

Posteruptivní účinek stravy :

Posteruptivní účinek stravy :

Posteruptivní účinek stravy :

Posteruptivní účinek stravy :

- 1957 Swenander-Lanke pojem „**cukrová clearance**“ : na setrvání sacharidu v dutině ústní má vliv řada faktorů: koncentrace, rozpustnost, stupeň enzymové degradace sacharidu, adheze k tvrdým zubním tkáním, schopnost stimulovat vylučování slin
- **telemetrie pH zubního povlaku** : podle této metody zaveden pojem „zahnschonend“ = zuby šetřící produkt = po požití tohoto produktu neklesá po dobu 30 minut pH zubního povlaku pod hodnotu $\text{pH} = 5,7$
- **kariogenní potenciál potravy** – podmíněn obsahem sacharidů (množství a druhem)
- **kariogenní působení potravy** – závisí na individuálních výživových nárocích, stravovacích zvyklostech, na kvalitě a množství slin a na ústní hygieně

Posteruptivní účinek stravy :

Zubní kaz a polysacharidy :

- škroby v přirozeném stavu
- škroby po úpravě vařením, zmrazením, extruzí

Z hlediska vývoje zubního kazu dnes nepovažujeme žádnou potravinu obsahující tepelně upravený škrob za bezpečnou z hlediska vzniku a vývoje zubního kazu

---

Posteruptivní účinek stravy :

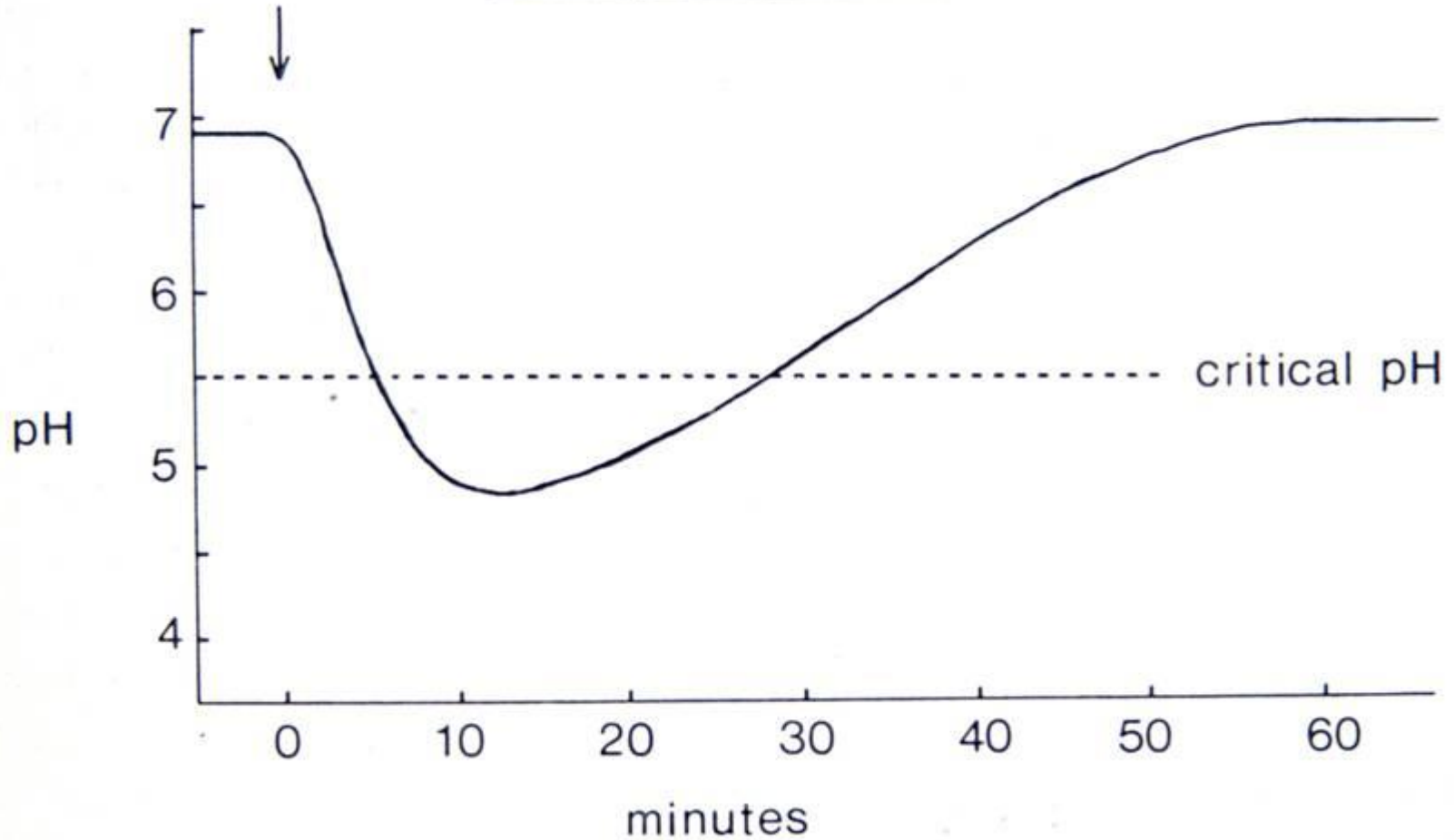
Zubní kaz a slina - Stephanova křivka:

Křivka poklesu pH po příjmu potravy, její průběh je ovlivněn stravovacími návyky a mírou salivace, která je individuálně značně odlišná a proměnlivá.

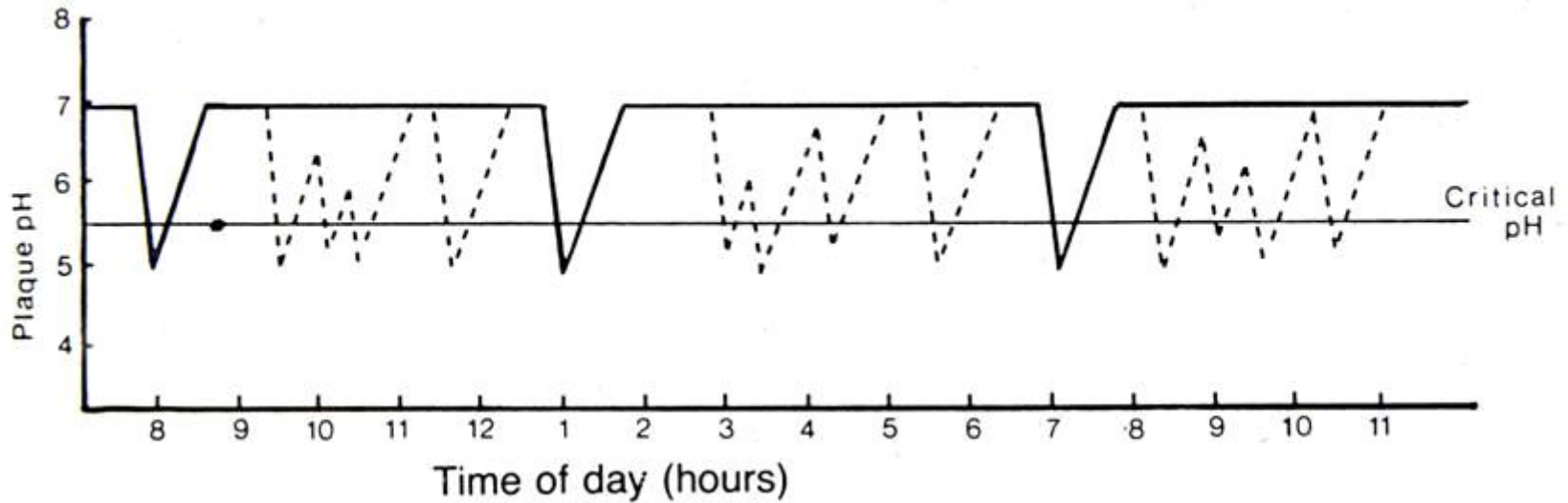

Stephanova křivka

The Stephan Curve

Stephanova křivka

Posteruptivní účinek stravy :

Zubní kaz a mléko, sýry a jiné protektivní faktory:

- mateřské mléko, kravské mléko
- sýry – výrazně protektivní potraviny vzhledem k vývoji zubního kazu

Zubní kaz a ovoce, ovocné šťávy:

- jablko – v povlaku stejný pokles pH jako po požití 10% roztoku sacharózy
- Rozhodující je podíl cukru, textura plodiny. Ovocné šťávy – podíl cukru
- Citrusové plody – eroze tvrdých zubních tkání kyselinami v nich obsaženými – horní frontální úsek, palatinální plošky

Tabulka 4.2 Nápoje s nízkou hodnotou pH, jejichž častější konzumace může vést ke vzniku erozí tvrdých zubních tkání

Nápoje	Hodnota pH
Citronová šťáva	2,0
Cola	2,5
Pomerančový džus	3,5
Jablečný mošt	3,5
Podmáslí	4,4
Minerální voda:	
– s vysokým obsahem kyseliny uhličitě	5,2
– s nízkým obsahem kyseliny uhličitě	6,3

Sladidla nekariogenní

Požadavky :

- výrazně snižené až event. žádné kariogenní působení
  - absence nežádoucí pachuti nebo příchuti
  - tolerance pro lidský organismus
  - použitelnost i v jiných oblastech medicíny, diabetici
  - použitelnost v potravinářských technologiích
  - sladivost srovnatelná se sacharózou
-

Sladivost nekariogenních sladidel ve srovnání se sacharózou

Skupina	Sladidlo	Sladivost
cukry	sacharóza	1,0
	sorbóza	0,9
cukerné alkoholy	sorbitol	0,5
	xylitol	1,0
	maltitol	0,75
	manitol	0,7
směsi	lycasin ^{*1}	0,5
	isomalt ^{*1}	0,5
dipeptidy	aspartam ^{*1}	180
polypeptidy	thaumatín	4000
ostatní	sacharin ^{*1}	500
	cyklamáty ^{*1}	50
	acesulfam ^{*1}	130
*1) v přírodě se nevyskytují		

Sladidla nekariogenní

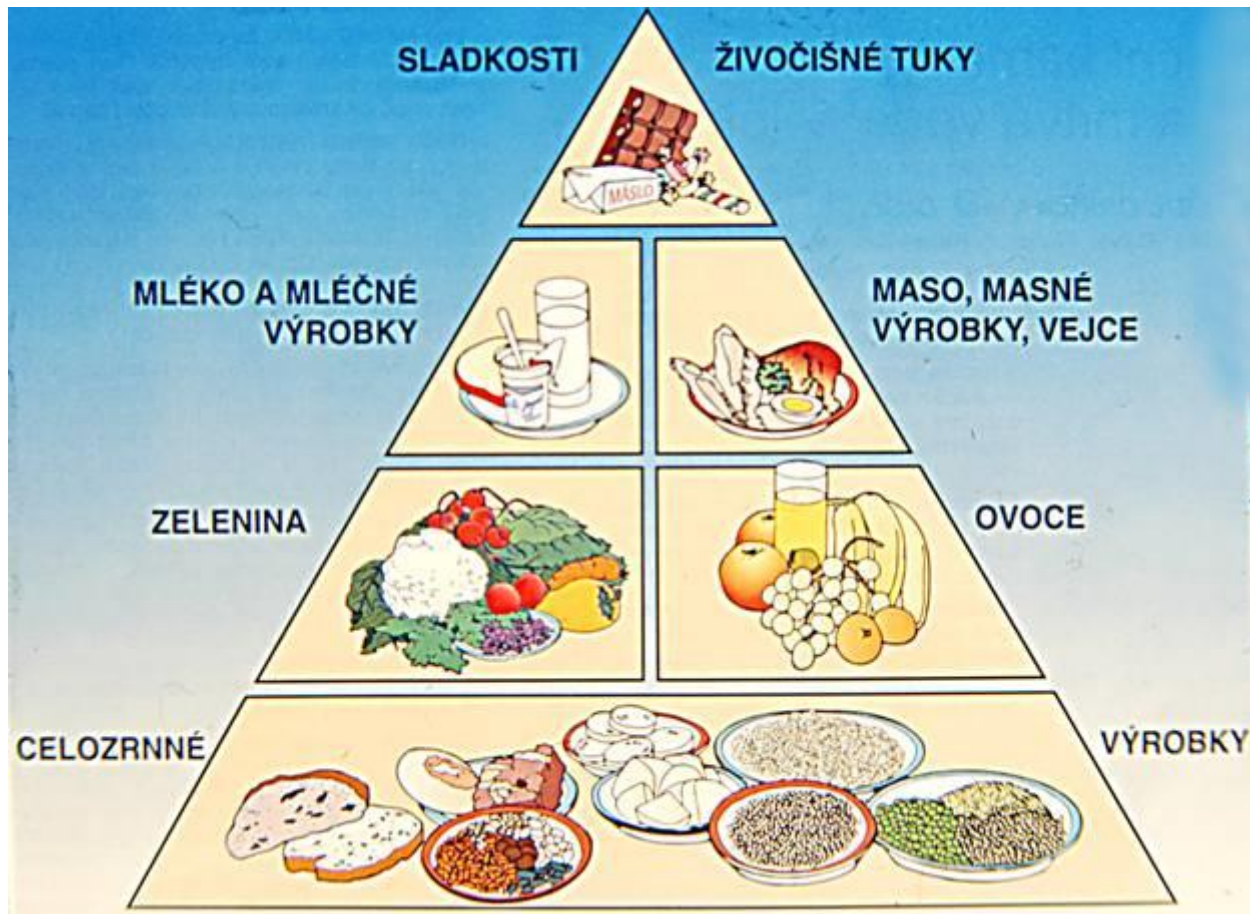
Z hlediska výživy :

- sladidla nutriční = sladidla s energetickou hodnotou:
    - cukerné alkoholy a jejich směsi
    - sorbóza
  - sladidla bez energetické hodnoty:
    - sacharin,
    - cyklamáty,
    - aspartam,
    - acesulfam,
    - thaumatin
-

Potravní pyramida

Znázorňuje vyváženost stravy dle zásad správné výživy.

Výživové poradenství

- vztah mezi výživou a výskytem zubního kazu
  - jak změnit způsob výživy pro předejití škodám na chrupu
  - kombinace příjmu potravy s opatřeními ústní hygieny a se snahami o zvýšení salivace
-

Protokol na stanovení rizika vzniku kazu u dětí do 5 let věku

Indikátory rizika kazu	Nízké riziko	Střední riziko	Vysoké riziko
Klinický stav	• žádný kaz během posledních 24 měsíců	• nový zubní kaz během posledních 24 měsíců	• nový zubní kaz během posledních 12 měs.
	• demineralizace skloviny nepřítomné	• 1 přítomná demineralizace skloviny	• více než 1 demineralizace skloviny
	• plak není přítomný, není gingivitis	• přítomná gingivitis	• viditelný plak na frontálních zubech
			<ul style="list-style-type: none"> • vysoké hladiny SM • hypoplázie skloviny • přítomnost snímatelné náhrady nebo orto aparátu
Ostatní faktory	• optimální systémová a topická fluoridace	• pouze topická fluoridace	• nedostatečná systémová a topická fluoridace
	• příjem sacharidů vázaný pouze na hlavní jídla	• příležitostný příjem (1 – 2) sacharidů mezi hlavními jídly	• častý příjem (3 a více) sacharidů mezi hlavními jídly
			• kojenecká láhev v noci nebo kojení dle libosti
	• vysoká životní úroveň rodiny	• středně vysoká životní úroveň rodiny	• nízká životní úroveň rodiny
	• pravidelné preventivní zubní prohlídky	• nepravidelné preventivní zubní prohlídky	• nenavštěvuje zubní ordinaci
			• matka má zubní kaz
Celkový zdravotní stav			• přítomné celkové onemocnění
			• poruchy tvorby a složení sliny

Prenatální a postnatální prevence zubního kazu u dětí

	Těhotná žena	Věk novorozenecký 0 - 1 rok	Věk batolecí 1 - 3 roky	Věk předškolní 3 - 6 let	Věk školní 6 a více let
Ústní zdraví a hygiena	<ul style="list-style-type: none"> • Vyšetření zubním lékařem 2x během těhotenství. • Pravidelné čištění zubů zubní pastou s fluoridy 2x denně. • Rádné ošetření chrupu (kazy). • Pečlivá ústní hygiena. 	<ul style="list-style-type: none"> • První vyšetření zubním lékařem do 12. měsíce věku dítěte. • Pravidelné odstraňování měkké ho povlaku a zbytků jídla z dutiny ústní a ze zubů ihned po jejich prožvýání do úst. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pravidelné prohlídky zubním lékařem 2x ročně. • Pravidelné čištění zubů zubním kartáčkem 2x denně, ráno po snídani a večer před spaním. • Zuby čistí rodiče-každé dítě má vlastní ubíraný kartáček, ukládá jej odděleně od ostatních. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pravidelné prohlídky zubním lékařem 2x ročně. • Pravidelné čištění zubů zubním kartáčkem 2x denně, ráno po snídani a večer před spaním. • Zuby čistí rodiče. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pravidelné prohlídky zubním lékařem 2x ročně. • Pravidelné čištění zubů zubním kartáčkem 2x denně, ráno po snídani a večer před spaním. • Zuby čistí dítě samo, rodiče dočísňují do 8 let věku a kontroloují až do 10 let věku dítěte.
Mikrobiální kontrola více na www.dentocult.cz	<ul style="list-style-type: none"> • Stanovení hladiny kazotvorných bakterií <i>Str. mutans</i> testem Dentocult SM 2x během těhotenství. • Při pozitiv. nálezů vyplachy dutiny ústní antimikrobiálními roztoky dle doporučení zubního lékaře. 	<ul style="list-style-type: none"> • Stanovení hladiny kazotvorných bakterií <i>Str. mutans</i> testem Dentocult SM v 1 roce věku dítěte. 	<ul style="list-style-type: none"> • Stanovení hladiny kazotvorných bakterií <i>Str. mutans</i> testem Dentocult SM ve 3 letech věku dítěte, pokud bylo vyšetření v jednom roce pozitivní. 		<ul style="list-style-type: none"> • Stanovení hladiny kazotvorných bakterií <i>Str. mutans</i> testem Dentocult SM v 6 letech věku dítěte.
Fluoridy	<ul style="list-style-type: none"> • Používání zubní pasty s fluoridy. • Výplachy dutiny ústní vodou s fluoridy 1-2x denně. 		<ul style="list-style-type: none"> • Používání zubní pasty pro děti s obsahem fluoridů do 250 ppm F. • Pastou potřít pouze povrch zubního kartáčku. • Podávání fluoridových tablet v dávce 1 tbl. denně pouze po poradě s lékařem. • Používání pramenité vody (např. Dobrá Voda) k přípravě nápojů a ředění ředění mléčné stravy pro dítě. 	<ul style="list-style-type: none"> • Používání zubní pasty pro děti s obsahem fluoridů 500 ppm F (poradí zubní lékař). • Množství pasty na kartáčku velikosti menšího hrášku. • Podávání fluoridových tablet v dávce 2 tbl. denně pouze po poradě s lékařem. • Používání pramenité vody (např. Dobrá Voda) k přípravě nápojů. 	<ul style="list-style-type: none"> • Používání zubní pasty pro děti s obsahem fluoridů 800 -1 000 ppm F (poradí zubní lékař). • Pasta pokrývá 1/3 až 1/2 zubního kartáčku. • Podávání fluoridových tablet v dávce 4 tbl. denně pouze po poradě s lékařem. • Používání pramenité vody (např. Dobrá Voda) k přípravě nápojů. • Výplachy dutiny ústní vodou s fluoridy po poradě se zubním lékařem. • 1x za týden přičistit profylaktickým prostředkem elmx gellée.
Zvyky	<ul style="list-style-type: none"> • Nekouřit, nepít alkoholické nápoje, neužívat návykové látky. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepoužívat stejnou lžičku k ochutnávání stravy a následně ke krmení dítěte. Neolizovat savičku kojenecké láhve. • Neolizovat dudlík ani dětské prsty umazané od jídla. • Nelíbat dítě na ústa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepoužívat stejnou lžičku k ochutnávání stravy a následně ke krmení dítěte. 		
Výživa	<ul style="list-style-type: none"> • Plnohodnotná výživa s dostatečným množstvím bílkovin, vitaminů a minerálů. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedávat dítěti slazený čaj a jiné cukrem slazené nápoje večer před spaním a v průběhu noci. • Nenechat dítě trvale popíjet sladké nápoje během dne. • Nenamáčet dudlík do medu nebo do cukru. • Večer a v noci nabídnout k pití pouze neoslazenou balenou kojeneckou vodu nebo pramenitou vodu vhodnou k přípravě dětské výživy (např. Dobrá Voda). 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedávat dítěti slazený čaj a jiné cukrem slazené nápoje, ochucené mléko či džus před spaním a v průběhu noci. • Omezit popíjení sladkých dětských ovocných nápojů během dne na minimum. • Večer a v noci nabídnout k pití pouze neoslazenou balenou kojeneckou vodu nebo pramenitou vodu vhodnou k přípravě dětské výživy (např. Dobrá Voda). • Omezit či zcela vyloučit noční kojení dle libosti dítěte po 18. měsíci věku. • Omezit podávání sladkosti mezi hlavními jídly. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedávat dítěti sladké nápoje a ovocné džusy na noc před spaním. • Omezit popíjení sladkých dětských ovocných nápojů během dne na minimum. Večer a v noci nabídnout k pití pouze neoslazenou pitnou nebo pramenitou vodu (např. Dobrá voda). • Omezit podávání sladkosti mezi hlavními jídly. 	<ul style="list-style-type: none"> • Omezit pití sladkých nápojů a koncentrovaných ovocných šťáv. • K pití preferovat přírodní minerální vodu velmi slabě nebo slabě mineralizovanou. • Omezit na minimum pití nápojů typu Coca-Cola, Sprite, Fanta apod. • Omezit podávání sladkosti mezi hlavními jídly.